

MÁRTÍROK EMLÉKNAPJA 2014.

Az idén június 15-én tartottuk meg évi megemlékezésünket, amelyen ezúttal a megszokottnál több külföldön élő vendég vett részt. 15 fős családjával eljött Izraelből **Leitner Dávid (Dugó)**. Nem mindennapi érzés volt látni gyerekeit, unokáit és dédunokáit, akik felsorakoztak mellé, mikor elmondta a kadist.

Sárosi György elnök üdvözölte a megjelenteket, majd elmondta: a mai napon ért benyomások is meggyőzték, hogy holokauszt-megemlékezésen nincs helye aktuálpolitikának. „Mártírjaink emlékére tekintettel méltóbb, ha megemlékezünk azokról az áldozatokról is, akik kilátástalan helyzetben is a cselekvést választották. Ennek szellemében **Somos Péter** alelnök úr korábbi ötletét megvalósítva, a mai rendezvényünket kissé rendhagyó módon egy zeneszámmal fogjuk zárni. A jiddis szövegű dalocska a varsói gettőlázadás hőseinek emlékére íródott.”

Az alábbiakban részleteket olvashatnak a felszólalásokból.

Weisz Ferencné Erzsike néni

Nagyhalászi születésű vagyok. Azóta lakom Nyíregyházán – huszadik éve –, mióta a férjem meghalt. Igazi összetartó hitközségbe kerültem, nagyon boldog vagyok, hogy itt vagyok, és hogy befogadtak.

1923. januárban születtem. Ugyanolyan tragédia ért, mint a többi hittestvéremet. Pesten voltam, mikor a születémet és a testvéreimet Nagyhalászból elvitték. Egyik testvéremet száz százalékos hadirokkantnak nyilvánították, mégis a lágerben halt meg. Nagyha-

lászból 352 zsidó családot deportáltak, ezen kívül 117 munkaszolgálatost. Az egészből csak 21-en jöttünk haza. Édesapámat a felszabadulás után elvitték Oroszországba fogságba, de aztán hazajött.

Engem Budapesten 1943. december 2-án raktak vagonba, ez volt az utolsó szállítmány. Ravensbrück-be vittek. Onnan egy hónap után munkára vittek minket egy repülőgépgyárba. Egyszer beszélgetve mentünk öten-hatan a láger udvarán. Utánunk SS tisztek jöttek. Közénk lőttek, egy meghalt közülünk. Ilyesmit utána többször átéltem.

A legfájdalmasabb emlék, mikor kinnéztünk a sátor ablakán, és láttuk, hogy egymással szemben álltak SS tisztek és nők, akiknek valami fehér csomag volt a kezükben. Nem tudtuk, mi az. Egyszer csak valami pukkanásokat hallottunk. Utána mesélték, hogy az SS nők, akik álltak szemben a tisztekkel, pici gyerekeket lökdöster a férfiak felé, akik azokon tanultak célba löni.

A barakkunk hátánál volt egy domb. Oda mentünk fel, levettük a ruhánkat, tetvészkedtünk. Volt, hogy odalóttek közénk a németek...

A Jóisten segítségével sikerült nagy keservesen átveszelnem. 34 kiló voltam, mikor hazajöttem, senki rám nem ismert. '45 júniusban értem haza Nagyhalászbába. Akik túléltek ezeket, tudják, mit szenvedtünk...

Olvasóink bizonyára felfigyeltek rá, hogy lapunk címlapján megváltozott a fejléc. Hálas köszönetünket fejezzük ki ezért Kótics Ferenc grafikusművésznek, aki önként, díjazás nélkül ajánlotta fel az új logó elkészítését.

Azok számára, akik az interneten böngészik a Sófárt, még szembetűnőbb a változás: a lap mostantól kezdve ott színesben jelenik meg (www.sofar-ujzag.hu).

Seszták Oszkár, a Sz-Sz-B. Megyei Közgyűlés elnöke

Mindannyian a gyerekkorunkhoz nyúlunk vissza, különösen, ha előbbre megyünk az élet útján. A ti népetek szenvedése feljogosít arra, hogy bármikor bármiről beszéljete. Semmiféle állítólagos érzékenység vagy politika ne zavarjon bennünket.

Én édesanyám történetéhez tudok visszanyúlni. Egy kis borsodi faluban nőttem fel, ahol volt egy maroknyi, de nagyon életképes zsidó közösség. Édesanyámék, akik szeretetben éltek a korukbeli gyerekekkel, nagyon kedves történeteket mesélt. Mindig fájdalomként és hiányként élte meg, hogy a gyerekkori játszótársait elvitték és meghaltak. Meg is siratták őket.

A holokauszt emlékévé keretében még több megemlékezést kellene tartani, különösen fiatalok részvételével. Mődünk van figyelmeztetni és emlékezni. A leg-

utóbbi emlékezésen a városi könyvtárban egy Nyíregyházáról elszármazott író mondott számomra nagyon fontos gondolatokat arról, hogy miért kell emlékeznünk – különösen évfordulókkor – ezekre a szörnyűségekre, erre az embertelenségre. Nem csak az átélt tragédia miatt, hanem azért is, hogy ne történhessen meg még egyszer.

A történelem arra tanít bennünket, hogy az emberi természetben benne van a rosszra, az állatiasságra való hajlam. Nem vagyunk felmentve – sem a

mi korosztályunk, sem az utánunk következők – az alól, hogy ez ne történhessen meg még egyszer, ha nem tesszük ellene minden módon és minden alkalommal. Felmerül a kérdés: én mit tettem volna? Adtam volna kenyeret, adtam volna vizet? Elfordítottam volna a fejemet, átmentem volna az út másik oldalára? A sors megóvott bennünket attól, hogy akkor személyes döntést hozzunk. Jó lenne persze azt mondani, hogy azokkal lettem volna, akik segítenek, akik bujtatnak, akik szolidárisak, de efelől nem lehetünk biztosak. Azért kell tennünk, hogy a gyermekeink, az unokáink, a közösségeink biztos legyenek benne; hogy a hazánk biztos lehessen abban, hogy ez nem történik meg még egyszer, hogy az utánunk következők ne kényszerüljenek ezzel az erkölcsi dilemmával szembesülni.

A gyűlölettel és az antiszemitizmussal, mint politikailag leírható jelenséggel én Budapesten találkoztam. A saját közösségemben, a falumban, a családomban nem tudtam, mi az. Nekünk, politikusoknak természetesen politikai eszközökkel kell harcolnunk: ki kell rekesztenünk ezt a jelenséget hazánk politikájából. Erre figyelmeztet bennünket ez az emlékévé.

Gáll Ottó, az Eötvös Károly Magyar-Izraeli Baráti Kör elnöke

...Nem messzi, távoli kontinenseken történt, hanem itt, Nyíregyházán, ahol most állunk, ahol néhány perce álltunk, és azokon az utcákon, amelyeken az imént végigsétáltunk. Ahol 1944 tavaszán több, mint 15.000 zsidó származású honfitársunk lakott. Ott volt a nyíregyházi gettó.

Gettó. Ma már ezt a szót leginkább pejoratív felhangokkal használják. Ha kimondom, hogy a gettó utcáin mentünk végig, talán többen fanyalogni és utálkozni kezdenek, utálva még a földet is, amelyet a gettólakók lábai tapostak. Jelenti ez a pejoratív szóhasználat a nyomort, a zsúfoltságot, a betegségeket, a fertőzéseket, a halált...

A holokauszt oktatásának és a megemlékezéseknek is célja az, hogy

generációkról generációkra továbbadni – nem csak a történetet, hanem a tanulságot. Hogyan kezdődött: a megkülönböztetéssel; folytatódott a megbélyegzéssel, majd a kirekesztéssel, a fajelmélettel és a tömegek fanatizálásával. Hogyan vezethetett a folyamat tömeggyilkosságokhoz, ártatlan csecsemők, felnőttek, fiatalok és öregek elpusztításához. Hogyan lehet ezt megakadályozni? Hogyan lehet felismerni a jeleket, amelyek egy újabb soá előkészületeit jelzik? Mert a holokausztról beszélni nem elsősorban a történet megismerése, hanem a megismérlődés elkerülése miatt kell!

Mi a legnehezebb ezen a területen a pedagógus számára? Arra megtalálni a választ, hogyan lehetett volna egy illogikus korban, egy teljesen kiszámíthatatlan időszakban logikus lépéseket tenni. Hogyan lehet egy mai fiatalnak arra felkészülni, mit tegyen, ha újra egy örült világban találná magát, ahol nincsenek módszerei a biztos túlélésnek.

Egy dolgot tehetünk: nem engedni, hogy újra egy örült korba masírozzon bele az emberiség! A holokausztot, a soát az emberiség, - úgy is mondhatnám, az emberség – legnagyobb leckéjének tekinteni. Nagyon kemény lecke volt! Nem lett volna szabad ennyire lebutulni, ennyire lealjasulni az embernek, hogy csak egy ilyen kemény leckéből, milliók ártatlanul elszenvedett halálából tanuljon!

De most már legalább tanuljon!

Vajon tanult belőle?...

Bozorády András evangélikus esperes

Minél közelebb kerülök az élő Istenhez, annál világosabb az Ő igazsága. Valami olyan érzés, olyan gondolat van bennem, ami lehetett József testvéreiben, amikor újra és újra eszükbe jutott a testvérük, akit eladtak, akit elárultak. Amikor a mi egyházunk múltfeltáró munkájára gondolok, mikor egyéni felelőségeket próbálnak felkutatni, mindig az a kérdés bennem, nem kéne-e odaállni a társadalom elé és azt mondani: nem tudtunk úgy cseleked-

ni, ahogy az élő Isten ezt tőlünk elvárta volna? Annak a kornak a megalkuvásai és megkérdőjelezhető szerepvállalásai összefüggésben vannak az azt megelőző korszakkal.

Egy teológus könyvet írt arról, mi az, ami visszahúz bennünket. A múlt az, a rendezetlen múlt.

Ha a Szentírás történelmi szemléletét nézzük, akkor látjuk, hogy páratlan, semmivel sem összehasonlítható, igaz történelem. Le van írva minden: a baj, a jó, a rossz, az áldás, az esetlenségek, a bűnök. Mennyire jó lenne ezt a nyomot követni! Szembesülni azzal, amit bűnként elkövettünk, és nem kreálni egy dicsőséges múltat, történelmet, mert akkor nem lesznek tanulságok, hanem lesznek majd újra bűnbakok. Mert valami oka mégiscsak van annak, hogy

valami visszahúz bennünket. Hogyha Dánielnek, Ezsdrásnak bűnbánó imádságaira gondolok, akkor azzal sem értek teljesen egyet, hogy a következő generáció nem felel az előző dolgaiért. Mert ha az előző generációból nem volt valaki, aki azt mondta: nagyon-nagyon sajnálom – és ez még kevés is –, bocsánat azért, mert nem tudtunk kiállni, nem tudtuk Isten értékrendjét képviselni, nem tudtuk azt mondani, hogy ez nem történhet meg, akkor ki kell állni a következő generációnak, és azt mondani, hogy felelősek vagyunk. Szeretném testvéreink, az emlékezők bocsánatát kérni...

Tordai Péter, a BZSH elnöke, a MAZSIHISZ alelnöke

Nagyapám falujában, Nyírbogdányban 1941-ben 110 zsidó élt. Közöttük öt már magát nem is tekintette zsidónak. 30 férfit vittek el munkaszolgálatba, a többiek nők, gyerekek, idősek voltak. 1945-ben a munkaszolgálatból tíz férfi, a koncentrációs táborból három nő tért vissza élve. 1949-ben már csak három zsidó élt a faluban.

Ez a történet önmagáért beszél.

Most itt vagyunk Nyíregyházán, ahonnan ezrek indultak a halálba: a kis falvak összekényszerített népe és a városiakok.

Évtizedeket töltöttem ebben a városban születésemtől fogva, ahol az ötvenes években még viszonylag nagy létszámú zsidó közösség élt, hiszen ide tértek vissza a környék településeinek túlélői is. Az idő előrehaladtával sokan elhagyták Nyíregyházát, az országot is; ki vallási, ki politikai okok miatt másutt keresve biztonságot.

Számomra ma is csoda, hogy a túlélők, elpusztult családtagjaikkal a szívükben miként kezdték újra, neveltek fel bennünket, kíméletesen, de tudomásunkra hozva, mi történt velük egy oly korban, amikor az ember önként, kéjjel ölt.

Sok arc, név lebeg a szemem előtt: Gizike néni, Sára néni, Fettmann bácsi és a többiek, akik az élet rendje szerint már nem lehetnek közöttünk. Szerencsére a 90-es évek végétől a hitközség újsága egyre több és több túlélő emlé-

kezését rögzítette a jelenkor és a jövő nemzedéke számára, abból kiindulva, amit a város egy nagy humanistája, dr. Margócsy József fogalmazott meg: a tragédia mélységét az egyes emberek, családok tragédiáján keresztül lehet igazán megérteni. Ezért fontos, hogy immár kibuggyant a személyes visszaemlékezések patakja, s míg a rendszerváltás előtt az elhallgatás idejét éltük, majd a történészek tárták fel a soá borzalmait, napjainkban mind többen teszik közzé családjuk visszaemlékezéseit. Az emlékezés nemcsak kövekben, sírkövekben, emlékoszlopokban testesül meg immár, hanem a közösségi emlékezet kiteljesedésében. Most végezzük el azt a gyászunkat, amit 1945-ben nem lehetett, mert nem volt hozzá erő.

S ennek hasznát unokáink, gyerekeink látják.

Tanultunk a történelemből. Megtanultuk, hogy azok szava mit sem ér, akik az isteni törvényeknek ellentmondanak, akik elúzik a szegényt, ütik az elesettet, a szemünkbe hazudnak, akik

mások vagyonát maguknak kívánják, üldözik a szegényeket, gyengéket, nőket, gyerekeket.

Minket, zsidókat már többé nem lehet megfélemlíteni. Mi már „kiféltük magunkat” több generációra előre. Mi nem fogadjuk el többé az embertelen parancsokat. Nem fogadjuk el az önkényeskedőket, erőszaktevőket, fekete egyenruhásokat. Miránk nem csap le többé se birodalmi sas, se turul...

Markovics Zsolt főrabbi

Tegnap délelőtt a Tórából egy nagyon fontos szakaszt olvastunk fel, amely évezredekkel ezelőtt meghatározta azt a nemzedéket, amelyez a zsidó hagyományvilág úgy hív: a vándorlás, vagy más néven a hiábavalóság nemzedéke. Azt kéri az Örökkévaló Mózesről, hogy válasszon magának embereket – minden törzsből egyet-egyet, aki bír értelemmel, bölcsességgel és tudással –, és azok menjenek el, kémléljék ki Kánaánt, térjenek vissza, és tegyenek jelentést a nép előtt. Mózes kiválaszt törzsenként egy-egy embert, elküldi őket a Szentföldre. Azok, amikor visszatérnek, Jehosua és Kalev kivételével azt mondják: gyönyörű, amit láttunk: tejfel-mézzel folyó föld, de megerősített városokat láttunk, és azokban óriások fiait. Hogyan győzhetnénk le őket? Ez volt az a része a sivatag nemzedékének, amelynél eldőlt, hogy húsz éves kortól felfelé mindenkinek ott kell meghalnia a pusztában. Ez volt az a korszak, amiről azt írja a Tóra: és volt a jajgatás és a sírás éjszakája az az este. A Tóra életekről dönt.

Néhány évezreddel később jönnek valakik, akik szintén életekről döntenek. De nem a meglett férfiak életéről, hiszen ők munkaszolgálaton vannak a Don kanyarban. Nyári öltözetben – remélhetőleg nem térnek majd vissza... Életekről döntenek. Áldott állapotban lévő asszonyokról, gyerekekről. Meglett idős férfiokról és nagymamákról... És mi

azt a vitát hallgatjuk történészek között, hogy ki és mit csinált. Holott nem kelle-ne mást tennünk, mint meghallgatni az Erzsike néniket, akik odaállnának, akik elmondanák, hogy mi történt velük.

Nem akarok aktuálpolitikát ebbe a szent órába belevinni, de szeretnék kérdezni valamit. Rengeteg helyen hallottam azokat a szavakat és gondolatokat, amelyek szépek és helyesek, amelyeket többek között a Megyei Közgyűlés elnöke is elmondott. Hallottam polgármesterektől, képviselőktől. És tessék

megmondani nekem: az elmúlt húsz évben mi változott? Azokon túl, hogy kiállunk és beszélünk, ígérünk és emlékezünk, az elmúlt két évtizedben mi változott? Ma egy olyan társadalomban élünk, amelyben állítólag egymillió antiszemita él. Amelyben körülbelül két és fél- hárommillió embernek fogalma sincs a holokausztról. Ha kicsiben működik, ha falukban, járásokban, városokban képes működni a tolerancia, a tisztelet, a közös emlékezés és emlékeztetés, akkor nagyban miért nem? Miért kell úgy élnünk, hogy a magyar Országgyűlés alelnöke antiszemita? Hogy ha kinyitjuk az internetet, naponta találkozunk a holokamuval, azzal, hogy az Erzsike néni hazudnak. Hogy nem vitték el őket. Sőt, ők kérték, hogy elmehessenek. Hetven év miért nem volt elég a szembenézésre?

Mi nem keresünk bűnösöket. Nem azt mondjuk, hogy a ma generációja az,

amely bűnt követett el. De talán András is emlékszik a próféta mondatára: Az apák ettek egrest, és a fiak foga vásik bele. Azt mondja a zsidó hagyomány, hetven év nagyon hosszú idő. Hetven évig tartott a babilóniai száműzetés. Hetvenen voltak az Öreges Tanácsában, akik tanácsokat, gondolatokat közvetítettek. De hetven év lehet nagyon rövid idő is. Hiszen mikor Jehuda Hānaszit felkérték, hogy legyen a rabbinikus bíróság feje, akkor azt mondta: alig vagyok húsz éves, ilyen fiatalon hogyan vezethetném ezt a testületet? A hagyomány azt mondja, hogy egy éjszaka alatt megöszült. Reggel, mikor felébredt és tükörbe nézett, akkor úgy nézett ki, mint egy hetven éves, tiszteletre méltó ember.

Azt mondjuk, ez a holokauszt és az emlékezés éve. De ennek az évnek talán a szeretet évének is kellene lenni. Mert – elnézést a szavakért –: engem senki ne toleráljon. Nem vagyok kíváncsi arra, tolerál-e valaki vagy sem. Arra vagyok kíváncsi, szeret-e valaki, vagy nem. Hetven évvel a holokauszt borzalma után bizony feltehetjük a kérdést: hányan hiányoznak? Vajon megérti-e a ma generációja, amikor azok, akik oly kevesen vannak, de túlélték a borzalmakat, izzadva, rémálmok közepette ébrednek fel?...

Egy régi tanítás a színáji kinyilatkoztatásról szól: minden egyes generációnak olyannak kell tekinteni magát, mintha részese lett volna a kinyilatkoztatásnak. Én egy kicsit átírnám ezt és azt mondanám: minden egyes generációnak olyannak kell magát tekintenie, mintha ő állna ott a gázkamrák zuhanyzó alatt. Mintha őt vitték volna el, őt pusztították volna el. Ezért nagy a felelősségünk: hogy olyan zsidó közösséget építsünk fel, amely ne azt érje el, hogy tolerálják, hanem azt, hogy szeressék...

Ma már nem több ezer főből áll a nyíregyházi zsidó közösség, de a második Szentély sem akkora volt, mint az első. Jóval kisebb volt, de nem a mérete számított, hanem a tartalma, a minősége, a szellemisége. Hogy mi az, amit ti magatok odavisztek. amiből tanulni lehet, ami fényt, világosságot ad. Mi az, ami bennünket zsidóvá tesz. És ha mindezt megkapjuk, akkor nem hiábavaló az emlékezés...

2014. május 28-án Kisvárdán, a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség Galilea Háztemplomában tartottak megemlékezést, melyen hitközségünk vezetősége és néhány tagja is részt vett. Az alábbiakban Iványi Gábor lelkész beszédét közöljük.

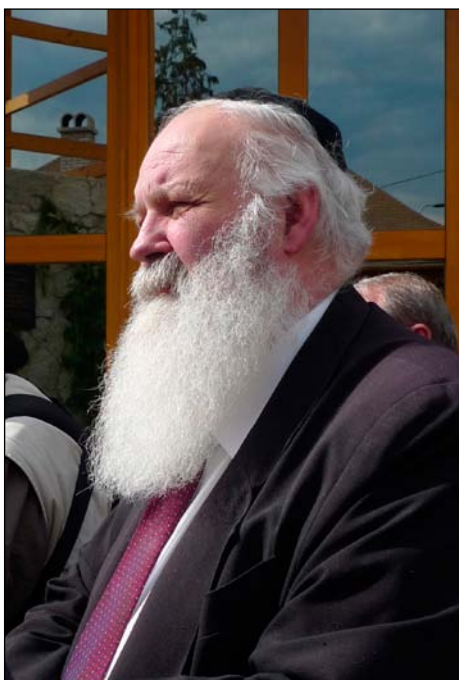
FÁJDALMASAN ÉS JÓVÁTEHETETLENÜL HIÁNYOZNAK...

Mózes ötödik könyvének nyolcadik fejezetében a visszaemlékezés a negyven év vándorlására azzal kezdődik: „Emlékezzél az egész útról...”. Ez az út is szenvedésekkel teli út volt, de azoknak a szenvedéseknek volt értelmük. Az áldozatnak volt értelme, a rabságból a szabadság felé vezetett az út. Az a szenvedés, amely 70 évvel ezelőtt szakadt rá zsidó testvéreinkre, mindnyájunkat megaláz, megszegyenít, mégis emlékeznünk kell rá.

Amikor az útra emlékezünk, események jutnak eszünkbe. Nekem emlékezés közben három dolog miatt van okom szégyenkezésre. Egyrészt csatlakozom Iklódy László helyi lelképásztort testvérem szavaihoz, aki a bűnbánat szavaival, bocsánatkéréssel fordult a jelenlévőkhöz. Én ezt egyházunk, a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség nevében megerősítem: bocsánatot kérünk azzal, hogy azt is természetesnek tekintjük, ha nincs bocsánat arra, ami 70 évvel ezelőtt történt.

A három dolog közül, ami miatt szégyenkezniem kell: ez történelmünk legsötétebb időszaka a keresztény Európában, a keresztény Magyarországon. Egyházak, egyszerű, hétköznapi emberek asszisztenciája mellett lehetett végbeinni azt a szörnyűséget, ami 1944-ben, a németek bejövetelével, az ország megszállásával kezdődött. Magyarország kérkedett azzal, hogy Európában először fogalmazott meg zsidótörvényeket. Ez volt a dacos válasz Trianonra. Abból indult ki az akkori magyar vezetés, hogy kell a hely az elcsatolt területekről esetleg Magyarországra menekülők elhelyezésére szakmákban, egyetemeken, munkahelyeken. Így a megkezdett úton nem volt többé megállás. Jöttek a kisüzletek, jöttek a földek, a folyamatos jogfosztás, a megalázás és végül a megszegyenítő, marhavagonok-

ban történő deportálás. Letörölhetetlen szégyen mindez Magyarország történelmében.

Másodszor nemcsak erre a 70 évre tekintünk vissza, amennyi időt az Örökkévaló a babiloni fogságra is adott, hanem húsz évszázadra tekintünk vissza szégyenkezve. A kereszténység megtagadta a zsidó Jézus vallását, kisajátította valamit a maga számára, és egy egészen új elképzelést hozott létre, amelyben helye volt a megvetésnek, kirekesztésnek. Természetesen voltak emberek, akiknek ez fájt, akik a Szentírás teljességében, az Atyák ígéréteiben, a szó tisztaságában hittek és kívánták, hogy Isten áldása valósuljon meg. Gyávák voltak, gyengék voltak, önös érdekeik visszatartották őket attól, hogy a maga idejében szót emeljenek, s lettek kisebb testvérből ellenséggé.

A harmadik dolog, amiért mindenképpen szégyenkezniem kell – és ez az oka annak, hogy mi magunk sem veszünk részt a kormány által szervezett

megemlékezéseken – az az a szégyen, ahová 70 év után a magyar közgondolkodás, az emlékezés eljutott: a Szabadság téri szörnyűséges szoborra, bálványra, giccse gondolok, amely a Miklósoknak akar emléket állítani: Horthy Miklósnak és Radnóti Miklósnak egyszerre. Azt képzelem, hogy ez lehetséges, hisz mind a kettő áldozat volt, és az angyal mindkettőjüket jelképezi, fönt pedig a sas a német népet. Mindezt csak azért, hogy mi, magyarok megszabaduljunk a bűnbánat kényszerítő kötelezettségétől. Ennek a szobornak a szobortemetőbe vagy a szemétdombra kell kerülnie. Magyarországnak bűnbánatra kellene jutnia és rá kellene ébrednie, hogy magára marad Európában nemcsak a 70 évvel ezelőtt elkövetett bűnök miatt. Így is olyan az ország, amilyen: vergődik, nem bír talpra állni. Fájdalmasan és jóvátehetetlenül hiányoznak innen azok a testvéreink, akiknek nem álltunk pártjukra, akikért szót igazán nem emeltünk kevés kivételtől eltekintve, és ezért a bűnbánat és a szégyenkezés indokolt.

Utolsó gondolatként – hogy ne ezzel fejezzük be – hadd hívjam fel egy különös apróságra a figyelmünket. Tharé – Terach – 70 esztendő volt, amikor nemzette Ábrahámot. Eltelt hét évtized, mikor elkövetkezett az a pillanat, hogy Isten hosszú-hosszú, csendes, eseménytelen időszak után elindítja valakinek a történetét, akiről azt ígéri a világnak és neki magának is, hogy megáldatnak benned a népek mind, és áldás lesz a világ számára.

Szörnyű dolgok történtek 70 évvel ezelőtt a soában, de azt is hisszük, hogy Isten kegyelme, szeretete, áldása megtartja Izraelt. Legyen áldott a mai Izrael és őrizze meg az Örökkévaló, és tegye ismét áldássá minden népek számára.

Úgy legyen, ámen.

A MEGŐRZÖTT MÚLT

A tájházat keresik? Kovács Gézát? – kérdeznak vissza a kertben dolgozó asszonyok, és máris magyarázzák, hogy arra, a postán túl egy kicsit. Tájház és ifj. Kovács Géza, mint később kiderül, egy és ugyanaz a fogalom. Ő tartja rendben az összes kiállítási épületet, takarító és igazgató egy személyben, mint híres elődje, Jósa András vallotta magáról.

Pár perccel később már bent vagyunk a házban, és ő mondja, mondja fáradhatatlanul. A nem is olyan nehéz kezdetektől a látványos és sikeres máig.

1993-ban kezdtem foglalkozni gyűjtéssel. Azzal kezdődött, hogy a nagyszüleim padlásán egy 1762-es Mária Terézia rézkrajcárt találtam. Nem igazán az értéke volt fontos számomra, hanem a megőrzés, hogy van valami, amit meg lehet menteni. Idővel a faluban megtudták, hogy mindenféle ócska lomot rám lehet hagyni, nálam biztosan jó helyen lesz. A gyűjteményem egy idő után kinőtte a szobát, aztán a lakást, aztán a portát... Tíz évvel később az önkormányzat úgy döntött, nekem ad egy épületet, amit lehet később bővíteni, hogy el tudjam benne helyezni a gyűjteményt. Tájháznak neveztük el. Először tíz gyűjtési terület anyaga került ide, többek között a szerény, kb. tíz darabból álló zsidó gyűjtemény is. Persze úgy kellett egyenként összeszedni mindent. Kezdetben házáltam, aztán az emberek körében lassan megszokottá vált, hogy nekem szükségem van ezekre a tárgyakra. Már nem nagyon kellett utána járnom, helybe hozták. Van itt állandó és időszakos kiállítás, és bizony büszkélkedtek velem az emberek, hogy kiírtam a nevüket az általunk hozott dolgok mellé.

Tiszadán 2.300-an laknak. A kiállításoknak évente 26.000 látogatója van. Rendszeresen érkeznek hozzánk csoportok még Spanyolországból is.

Az egyik ritkaságunk egy mamutcsont, ami ráadásul szőrös; egy kb. 40 centis elszarusodott bőrréteg van rajta, azon pedig két kis csomócska szőr. Egy halász találta meg. Hamutartót akart belőle csinálni, de szerencsére az állatorvos szomszédja felfigyelt rá, és időben hozzám irányította.

Rátérve a helyi zsidósághoz kapcsolódó történetekre: természetesen vala-

mikor volt itt zsinagóga. 1949-ig állt, akkor beépítették a régi templom maradványaival együtt az új református templomba.

Milyen úton kerültek anyagok a zsidó gyűjteménybe? 2009 októberében beneveztem a Kulturális Örökség Napjára. Akkor a szakrális emlékekről volt szó. Arra gondoltam, hogy a zsidó téma

Az egykori Katz kocsmá

valahogy háttérbe szorult, nem úgy kezelik, ahogy kellene. Amellett, hogy kiállítjuk ezeket a tárgyakat, gondoltam, legyen egy szakrális séta, amin bemutatjuk azokat a házakat, amelyekben valaha ezek az emberek éltek. Megjelent erről egy újságcikk is. Röviddel azután kopogtatott az ajtón egy öreg néni. Két kis poharat hozott azzal, hogy nagyon szégyelli, de nála hatvan évig ott volt ez a két kis pohár, mert mikor a zsidókat elhurcolták, szabad prédává vált a zsinagóga; ki mit akart, azt vitt el onnan. A testvérének a fia, aki akkor hat éves volt, ezt a két poharat vitte haza. Mindig dugdosták otthon. Gondolt arra is, hogy a budapesti Zsidó Múzeumnak ajándékozza, de mikor olvasta az újságban, hogy itt is gyűjtik ezeket a tárgyakat, úgy érezte, ezek mégiscsak ide tar-

toznak. Nem tudta, mire használhatták a poharakat, de abban biztos volt, hogy a zsinagógában voltak.

Itt van egy szódásüveg, a zsidók között többen dolgoztak a szódásiparban. Egy ilyen feliratos üveget régebben a Vendéglátóipari Múzeumnak ajándékoztam. Ez itt a párja. Glückman Ignác és Glückman Bernát neve szerepel az üvegeken.

Aztán itt van a Tízparancsolatot tartalmazó kőtáblapár jobb oldali részének egy darabja. Az egykori zsinagógától 2-3 háznyira lévő szomszédnál a cefrés hordót tartotta a kertben. Kérdeztem a bácsit, nem lehet-e, hogy ez véletlenül a zsidó templomból származik? Hát nem is tudom... – bizonytalankodott, de hajlandó volt egy járdalapra lecsérélni.

Ez a kétfűlű, kézöblítésre használt edény egy másik bácsi garázsából került elő. Ő hozta be, tudta, hogy eredetileg a zsinagógából származott. Belül tele van kiszáradt kulimással, de örültem, hogy legalább megmaradt, hogy nem adták le a vastelepre.

Az egykori rabbira a nagyapám-korú emberek közül többen emlékeztek. Igaz, Brizsk Salamonként emlegették, pedig kiderült egy iratból, hogy a valódi neve Jakab volt. Egy alkalommal, mikor a lánya

ifj. Kovács Géza

ellátogatott a sírjához a temetőbe, megkértem, hogy ha lenne egy fényképe az édesapjáról, juttassa el hozzám. Elküldte a megbízólevelét is.

Van itt néhány lap, amikről nem tudom pontosan, honnan származnak eredetileg. A sorszámozott, felismerhetően zsidó neveken és a személyi adatokon kívül szerepel rajtuk a betegség neve, a felvétel és az elbocsátás dátuma és az ellátásért fizetett összeg. Ezekből nyilvánvaló, hogy kórházi adatlapokról van szó, s mivel az összegek korában vannak megadva, az is kétségtelen, hogy az 1926. előtti évekből származnak. Ennél több azonban nem derül ki.

Körsétára indulunk, bejárjuk a többi kiállítási épületet. Útközben megnézzük a zsidó tulajdonban volt lakóházak, boltok és az egykori zsinagóga helyét, ami ma szép, új családi ház dús növényzetű udvara. Rossz érzés látni, hogy már semmi nem emlékeztet rá – és jó érzéssel töltenek el az ezután következő mondatok:

Nagyon sok olyan épület maradt meg – részben eredeti állapotban, részben töredékében –, amely zsidó emberek emlékéét őrzi. Szándékomban áll javasolni

az önkormányzatnak, hogy nyilvánítsák ezeket védettnek, ne lehessen megváltoztatni, modernizálni a külsejüket. Ilyen például a Katz ház, amelyben kocsma, majd az ötvenes években – mikor már más volt a tulajdonosa – bolt is üzemelt. Mesélték, hogy Katzék gyereküként szerették a cselédeiket. Miután elhurcolták őket, az alkalmazottaik maradtak a házban. Ma üresen áll, kábé két évvel ezelőtt meghaltak a lakók, és az örökösök, úgy látszik, nem nagyon foglalkoznak vele.

A séta után beülünk a Tisza parti étterembe, beszélgetünk a községi életről. Valahogy kiderül, hogy a lakosság kb. 40%-a cigány. Az önkormányzat munkát biztosít nekik: hamar rájöttek, hogy jobb az ötven-velahány ezres fizetés a 22 ezer forintos segélynél. Dolgoznak szorgalmasan, békésen élnek itt, ez nem egy kirekesztő község.

A két zsidó temetőt keressük fel utoljára. Ide már egy önkormányzati dolgozóval, a gondnokkal megyünk, nála vannak a kulcsok. Mentetgetőzik, mondván, hogy éppen egy-két hét múlva akar kaszálni, ezért most nagy a gaz, pedig az

idén már kétszer rendbe tette. Látszik, hogy rendszeresen gondozzák mind a két kis temetőt. A nagyobbban, ahol a rabbi is nyugszik, négy-öt, a kisebbben egy-két sírt látogatnak. Ebben az évben már két

Briszk rabbi sírfelirata

alkalommal voltak, sokkal több látogató az idén már nem várható...

Somos Péter

Adalékok a tiszadadai zsidóság történetéhez

A második világháború előtt Tiszadadán békében éltek a zsidó lakosok. Vallásuk étkezéshez kötődő előírásait nem mindegyik család tartotta be, és többen átkeresztelkedtek, különösen az üldözést megelőző időkben.

Aztán 1944-ben olyan sajnálatos tragédia történt, ami soha helyre nem hozható. A hitleri fasizmus áldozata lett majdnem valamennyi zsidó család, amely Tiszadadán élt.

Abban az időben Kis József volt a kisbíró, aki jól emlékezett azokra a szomorú napokra.

Így beszélt el az eseményeket:

„Tiszadadán élt vagy ötven zsidó család. 1944 nyarán a csendőrség felhívta őket a Községházára... Nem jó róla beszélni...

Éjfélkor bezörgöttünk hozzájuk a paranccsal, hogy azonnal menjenek a zsidó templomba és ott várják a további rendelkezést. Megengedtük nekik, hogy a lakásból, amit akarnak, elvigyék. Megkapták a sárga csillagot, amit kötelességük volt viselni.

A zsidó templom előtt volt a gyűjtőhelyük. Ott a csendőrtiszt kijelentette, hogy mától fogva az én foglyaim. Minden értéktárgyat, amit magukkal hoztak, adják le. Lett nagy félelem köztük. Az asszonyok a harisnyaszárba csúsztatták az ékszerüket. Innen elvitték őket forspontos szekereken Nyíregyházá-

ra, ahol elsőként elszedték minden értékeiket. A Doxa órákat rosszakkal cserélték ki, és mindenüket átkutatták. Abban az időben zsványság és betyárság volt, nem jó rá se gondolni!

Háború után csak kevesen térhettek haza, mintegy 18 megviselt személy. A többi mind odapusztult. Akik visszajöttek, azok sem kívántak itt lakni. Házaikat eladogatták, még a templomukat is a református egyháznak, s minden megmaradt értékeiket, amit még össze tudtak szedgetni, pénzzé tették, szinte elmenekültek, hogy szabaduljanak meg szomorú emlékeiktől. Kivándoroltak Izraelbe, Hollandiába, Amerikába, és ott telepedtek le.” (Szövegű idézet.) Olykor hazalátogatnak, megnézni atyáik sírját kint a temetőben. Az asszonyok elmennek a sírokig, elsírják könnyeiket. A férfiak kívül maradván előveszik imádságos könyveiket és elolvassák imájukat.

(Részlet *Solymosi Tibor: Tiszadada története* című, 1983-ban készült pályamunkájából.)

Az 1900-as népszámláláskor 222 fő izraelita vallású lakosa volt Tiszadada községnek (míg a szomszédos Tiszalökön csak 70 fő élt). A második világháború idején a tiszadadai zsidóság létszáma 210 fő volt. Ma, 2014-ben egyetlen zsidó lakosa sincs.

VANNAK MÉG TANÚK XXII.

Takács Jánosné Szilágyi Anna

1924. január 2-án születtem Debrecenben, de gyerekkoromtól kezdődően Nyíregyházán éltünk.

Iskolába a Gróf Apponyi Albert polgáriba jártam, ez az iskola Luther utcán, volt a Luther házzal szemben. Minden kedden volt hittanóra; akármilyen hideg volt, reggel korán már menni kellett a templomba. Sok zsidó lány osztálytársam volt: Kohn Magda, Kauf Éva, Aushpitz Emmi. Kedden a hittanórára jöttek a papok: az evangélikus, a református, a katolikus és a zsidó pap. Nekünk minden hónap első pénteken, mint katolikusoknak gyónni kellett. Sajnálgattuk a zsidó lányokat, hogy pokolra fognak jutni, mert nem gyónnak. Úgy hittük kisiskolásként, hogy a gyónás megóv ettől bennünket. Nem volt a gyerekek között ellentét, Auspitz Emmivel mi voltunk az osztály sügőgépe, mindig az utolsó padban ültünk. A deportálásból csak Kohn Magda jött vissza...

1944. májusban volt az esküvőnk Takács Jánossal. A háborús években voltunk fiatal házaspár. Nyíregyházán a Vécsei közben, illetve a Tompa Mihály utcán laktunk. Ezek az utcák az állomás közelében vannak, ahol a deportáló vagonok álltak.

A közvetlen szomszédjaink között nem voltak zsidók, de sok zsidót, főleg kereskedőket ismertem.

Wirtschafteréknek vaskereskedésük volt. A férjem a kisvasúton dolgozott, mint szertárnok, és sokat vásárolt tőlük. Az Ungáréké volt a nagy textil- és divatáru üzlet a belvárosban. Lichtenbergnek és Liernernek cipőboltja volt a Zrínyi Ilona utcán. Glücknek a Vay Ádám utcán volt a bútörüzlete. A Korona után volt a Hoffmann nagy élelmiszer üzlete, akkora bolt, mint most a Spar. Mint ha most látnám, ahogy a bejáratnál nagy jutazsákokban állt a finom, illatos pörkölt kávé. A Takarék átjárójánál volt a Székelyék porcelánüzlete. 1944-ben

fiatalasszonyként rendeztem be a háztartásunkat. Emlékszem, zsolnai ét-készletet akartam vásárolni, és mondta Székely, hogy most nincs, de menjek a jövő héten, akkor lesz. A következő héten azonban már hiába mentem, le volt húzva a roló, be volt zárva a bolt, mert Székelyeket deportálták.

Takács Jánosné

Az állomáson ott álltak a vagonok. Az utcabeli fiatalok egyik alkalommal bekiabáltak a kapun Németh bácsihoz, akinél laktunk a Tompa Mihály utcán, hogy „tessék jönni, most viszik a zsidókat”. Németh bácsi mondta, hogy ő nem megy, nem kíváncsi a mások nyomorúságára. Én sem mentem.

Egyetlen alkalommal láttam egy kisebb menetet, ugyanis a férjemmel, mivel a kisvasútnál dolgozott, ott voltunk valamiért mindketten és láttuk, ahogy mentek az állomás felé. Egyszer csak kikiabált a sorból egy férfihang: „Szer-vusz, Takács Janikám” Fried volt, a férjem egykori igazgatója. Mentek szegények, mint az iskolás gyerekek, kettesével egymás után.

Ismertem a Szarvas utcán a Lówi családot. Három lányuk volt, a legkisebb velem egyidős, a középső Dóra, varrónő volt. Elhurcolták őket, a háború után nem jöttek vissza Nyíregyházára.

A háború előtt a belváros nem így nézett ki, mint most. Ahogy volt az Ungárék divatáru üzlete, a későbbi Álami áruház, szóval, ahogy elhagytuk az Ungár féle boltot és befordultunk a Szent István utcára, volt egy nagy fodrászüzlet, a Gucsa féle fodrászat. Gucsa Józsefnek nagyon jól ment, nagy, fekete autója volt, állt az üzlet előtt, mindenki csodálta, belefértek vagy nyolcan. Nagy szó volt az akkor Nyíregyházán, hiszen alig járt még akkor valaki autóval. Na, ez a Gucsa sok zsidót megmentett, elbújtatott. Beszélték az idősebb emberek, hogy Ungárékat és Wirtschafteréket megmentette, persze hogy hogyan csinálta, azt én nem tudom. Később dolgoztam a közellátásnál, az iroda a néhai Vesszős féle vendéglő emeletén volt. Egy Malachovszki nevű ember intézte a kenyérgyegyet, sokan jöttek hozzá és beszélték, hogy Gucsa sok zsidót megmentett. Neveket is mondtak, de én ma már csak az Ungárékra és a Wirtschafterékre emlékszem.

Volt egy Sarkadi nevű zsidó ügyvéd, mi ismertük a házvezetőnőjét, Annuska nénit. Egyik alkalommal Annuska néni szólt nekünk, hogy nem tudnánk-e Sarkadit elbújtatni. Nekünk nem volt saját házunk, mint bérlők laktunk Németh bácsinál. A ház alkalmas lett volna, mert sok melléképület tartozott hozzá, és elkerített udvarrészek is voltak, de nem mertük vállalni a kockázatot, nem magunk miatt, hanem az üldözött életéért aggódtunk. Mikor bejöttek a németek, a mi házunkba szállásoltak el SS katonákat, jól gondoltuk, hogy az a ház nem alkalmas bújtatásra.

Az anyám Szakolyban szakácsnő volt még gyerekkoromban Benedek Béla földbirtokosnál, aki kikeresztelkedett zsidó volt. Jól ismertem a családot. A gyerekeiknél volt egy nevelőnő, Mária nővér, aki ilyen fehérkeresztes nővér volt. Benedekéket már mindenki úgy ismerte, hogy reformátusok, keresztyének.

Egyik alkalommal a belvárosban jártam az egyik osztálytársammal, aki abban a körzetben lakott, ahol a gettó volt az Epreskert utcán. Egyszer csak

megszólított valaki, hát ez a Mária nővér volt. Beszélgettünk, érdeklődtünk egymás hogyléte felől, amikor mondta Mária nővér, hogy Benedekéket is elhurcolták. Azt is mondta, hogy itt vannak az Epreskert utcán.

Én csodálkozva mondtam, hogy hiszen ők kikeresztelkedtek.

Az osztálytársam családja nem költözött ki a gettóbeli házukból, ők is ott laktak. Elkezdtünk szervezkedni, hogy Benedekéket ki kellene hozni. Meg is beszéltük a házigazdával, ahová elhelyezték őket, sőt még helyet is találtunk, hogy átmenetileg a városon kívül egy tanyán megbújhatnának. Igen ám, de mire mindezt le lehetett volna bonyolítani, már kiűritették a gettót és Benedekéket is elvitték Nagyszállásra, a gyűjtőtáborba.

Aztán a felszabadulás után anyám találkozott egy szakolyi ismerősével. Beszélgettek erről-arról, hogy vannak, mint vannak. Mondta ez az ismerős, hogy: „Hallotta Mariska néni, hogy Benedekéket is elvitték?”. Ez az asszony elmesélte, hogy már befejeződött Szakolyban a zsidók összeszedése, már eltelt több hét, már mindenki nyugodt volt, amikor jöttek értük is. Kiderült, hogy a nevelőnő és a jegyző jelentette fel őket. Pedig a jegyzővel nagyon jóban voltak a háború előtt, rendszeresen összejártak. Benedekéket Auschwitzba vitték, csak a Katinka nevű kislányuk jött vissza, a többiek odamaradtak.

Amikor a felszabadulás előtt a közellátásnál dolgoztam, a közellátási felügyelőség ellenőrzött minket. Dolgozott ott egy Makrai nevű férfi, egy rém humoros ember. Minket, fiatal lányokat mindig megnevettetett, viccelődött, tréfálkozott. 1944. május körül ez a Makrai az egyik napon SS egyenruhában érkezett. Mivel vicces embernek ismertük, mondtuk neki, hogy „Mi az, jelmezbálba készül?” De nem viccelt. Különösen akkor szeppentünk meg, amikor mondta, hogy „Na, ezt a sok zsidót sikerült kisépenni a városból”. Meg sem mertünk ezután szólalni.

A férjemet nemsokára az esküvőnk után behívták katonának. Kikerült a frontra, repülő volt. Hazajött hála Istennek. Az ötvenes években már két kisgyerekünk volt, én dolgozni nem tudtam, nehezen éltünk. Az anyám ta-

lálkozott egyik alkalommal egy ismerősünkkel, aki mondta neki, hogy „Mariska nem mennél el főzni?” Kérdezte anyám, hogy hová. Aztán az ismerős elmondta, hogy a Körte utcán van a három Fülöp fiú, akik tollas zsidók voltak valamikor. Ez a három fiú mindenkit befogadott, akik jöttek haza a táborokból. Már 12-en voltak, lányok, fiúk vegyesen, nem volt semmijük. Ez a három fiú gondoskodott róluk átmenetileg, míg nem tudták rendezni a sorsukat. Anyám főzött rájuk, csupán napi egy liter tejet kért fizetségként, hogy a két kisgyerekemnek legyen tej, mert pénzért az inflációs időkben nem lehetett venni semmit.

foglalkozó vállalatnál dolgoztam, ott az áru felvásárlók, átvevők mint zsidók voltak. Kohn Ignác, Ferenczi nevű, Fűredi, Vári, Goldberger, ők dolgoztak ott, mind nagyon rendes emberek voltak, egyenesek, becsületesek.

A Zrínyi Ilona utcán volt a Lieberék kelmeüzlete, persze őket is deportálták. Az üzletet egy rendőrnymozónak utalták ki, akinek volt egy lánya. A Lieber családból csak a férfi jött haza, a családja odamaradt. Lieber aztán a rendőrnymozó lányát elvette feleségül.

Azokat a házakat, akiknek a tulajdonosai nem jöttek vissza, a város árulta. Emlékszem, a sógorom is már majdnem megvett egyet, de aztán hazajött

A Lichtenberg-sarok

A férjem együtt járt gimnáziumba Wiezner Lacival. Mesélt mindig egy érdekes történetet, hogy mint repülő, a fronton felderítésen volt egy társával. A társa eltévedt az erdőben és kiáltozott a férjem után, hogy „Takács Jani, hol vagy”? Majd az egyik bokorból egy másik hang szólalt meg, hogy „Te meg a nyíregyházi Takács Jani vagy”? A férjem válaszolt, hogy igen. Hát Janinak földbe gyökerezett a lába, mert Wiezner Lacival találkoztak össze, aki munkaszolgálatos volt. Wiezner Laci hazajött aztán a munkaszolgálatból.

A munkaszolgálatból, deportálásból visszajött zsidók nagy része a kereskedelembe kezdett dolgozni. Én 1953-ban a tej-tojás-baromfi felvásárlással

egy rokon és ebből nem lett semmi.

Mi is megvehettünk volna egyet a Krúdy Gyula utcán, de aztán meg gondoltuk magunkat. Nem jó érzéssel költöztem volna be egy olyan házba, amelyiknek a gazdáját elhurcolták és elpusztították.

Átélttem ezt a szörnyű időszakot, sok mindent tapasztaltam. Volt sok rosszindulatú ember, akik örültek a zsidók pusztulásának, annak, hogy eltűntek a városból, de volt olyan is, mint Gucsa József, aki nem volt rest menteni őket. Én is sokat bánkódom még ma is amiatt, hogy Sarkadi ügyvédet és Benedekéket nem sikerült megmenteni.

JERUZSÁLEM: A ZSIDÓSÁG ÖRÖK FŐVÁROSA

„Ha megfeledekem rólad, Jeruzsálem, bénuljon meg a jobb kezem! Nyelvem ragadjon az ínyemhez, ha nem emlékezem rád, ha nem Jeruzsálemet tartom legfőbb örömömnek!” - 137. zsoltár 5-6.

Jeruzsálem Nap alkalmából fontos megjegyezni, hogy a zsidó nép kapcsolata a várossal nem csak 1967-ig vagy 1948-ig nyúlik vissza, hanem mély kapcsolata van a várossal az ókor óta.

az i.e. 7. században. A felirat szerint: „a harmadik hadjáratom alkalmával megtámadtam Hattit (Szíria-Palesztina). Mivel Ezékiás nem hódolt be, megrohmoztam a fallal körülvett erődöket

A Nyugati Fal

Dávid király uralkodása alatt, kb. i.e. 1000-ben a város a zsidóság örök fővárosává vált. Eric Cline amerikai archeológus szerint „Az észak-izraeli Tel Dan településnél végzett ásások során egy feliratot találtak, ami megemlékezik Chazael, Aram királya i.e. 841-ben lezajlott izraeli hadjáratáról, és ez a felirat megemlíti Dávid Házát.” A Tel Aviv Egyetemen tanító Nadav Na’aman történész szerint a Tel Dannál végzett ásások után kijelenthető, hogy a tények nagyban igazolják azon bibliai állításokat, melyek szerint egyrészt Dávid meghódította Jeruzsálemet és fővárosává tette, másrészt megalapította a jeruzsálemi királyi dinasztiát.

Eric Cline *Jerusalem besieged* című könyvében megemlíti, hogy Szanhérib asszír király sírjában van egy felirat, ami az archeológusok számára bizonyítékkal szolgál afelől, hogy Ezékiás király uralkodása alatt az asszírok megtámadták, de nem foglalták el Jeruzsálemet

és a környéken fekvő kisebb városokat. Elhurcoltam 150-200 embert, fiatal és időset, férfit és nőt, számtalan lovat és öszvért, szamarat és tevét, marhát és juhót, amikre prédaként tekintettem. Őt magát (Ezékiást) pedig bezártam Jeruzsálembe, az ő királyi városába, mint valami madarat a kalitkájába.

Az Izrael Múzeumban a látogató több bizonyítékot is találhat a zsidók ősi jelenlétére Jeruzsálemben. Láthatóak itt chasmonaeus kori érmék, olyan levelezések, melyek megemlítik fent említett Szanhéribet, valamint Heliódorus feliratát, mely arról szól, hogy fosszák ki a Templomot Jeruzsálemben. Vannak olyan érmék is, amelyeket a Bar Kochba felkelés alatt használtak, valamint római kori mikvék, melyeket maga Nagy Heródes is igénybe vett.

A zsidók a Bar Kochba felkelés rómaiak által történt leverése (i.e. 135.) után sem veszítették el kapcsolatukat Jeruzsálemmel. A diaszpórában élők

körében a mindennapi élet tartalmaz olyan elemeket, melyek megőrizték a városhoz való kötődést. Példának okáért a világ minden táján élő zsidók Jeruzsálem felé fordulva imádkoznak. A zsidó esküvőkön a vőlegény a ceremónia végén eltör egy poharat, a Templom lerombolását szimbolizálva ezzel. Négy böjtnapot is bevezettek, pusztán azért, hogy megemlékezzenek a Szentély lerombolásáról. A Széder esti imádság úgy záródik: „Jövöre Jeruzsálemben”. A zsidó létet meghatározó 613 törvény nagy részét nem lehet gyakorolni a Moria hegyen állt Szentély nélkül. Semmilyen másik vallásban sem tölt be olyan integrált szerepet Jeruzsálem, mint a zsidó hitben.

Fontos megjegyezni, hogy a rómaiak által i.sz. 135-ben Jeruzsálemről és az egész Szentföldről történt kiűzetést követő csaknem 2000 éves száműzetés alatt éltek zsidók Jeruzsálemben. Amikor a perzsák megdöntötték a bizánci uralmat a városban, a zsidók támogatták őket. Archeológiai bizonyítékok alapján öt éven át tudták irányításuk alatt tartani a várost i.sz. 614. körül. A kairói genizában fellelt egyik krónika szerint Omar kalifa engedélyezte a zsidóknak, hogy letelepedjenek Jeruzsálemben, és a bizánci hatalom megdöntését követően hetven zsidó család költözött be. Valójában a bizánci és a keresztes háborúk időszakait leszámítva mindig volt zsidó közösség a városban.

A 14–15. században jelentős számú zsidóság érkezett Izraelbe a spanyol üldöztetések eredményeképpen.

1854-ben Marx Károly a Daily Tribune hasábjain írta, hogy Jeruzsálemben 15.500 lélek él, köztük 4.000 arab és 8.000 zsidó. A városban az 1840-es évektől, azaz jóval a cionista mozgalom előretörése előtti időszaktól kezdve számottevő a zsidó többség. Miután kiáltották Izrael államát, Jeruzsálem lett a főváros, mivel mindig is a zsidóság központja volt Dávid király óta. A mai zsidók is legalább annyira érzik magukénak Jeruzsálemet, mint őseik az ókori és középkori időkben.

A jerusalemonline.com oldalon 2014. 06. 10-én Rachel Avraham politikai szakértő tollából megjelent cikk alapján az oldalt Sugár Károly szerkesztette.

Kisebbik lányom nyaralni vágyott, családotól. Mit tesz Isten, megnyerte a kirándulást. A Szentföldre, kétheti kapcsolódás, feltöltődés, meg minden. Most már szánom-bánom, de korábban (amikor az iskola volt a fontos), nem egészen tökéletesen igazítottam el a valása rejtelmében.

Egy kis történet következik. Én még úgy tanultam (tanultam? Hallottam!), hogy a gyermek a szülei vallását követi. Ha fiú, akkor az édesapja, ha leány, akkor az édesanyja vallását örökíti tovább. Családunkban ez ügyben sok választás nem volt, a gyermek anyja református, én is az valék. Tehát: utód-vallás, megoldva. Viszont az ő születése környékén nem tolongtak a templomkapuban a keresztelkedni vágyók. A névadó ünnepség volt inkább divatban, a válalat kultúrtermében. Meg – ez alkalommal – a párttitkár díszbeszéde, miszerint ilyen-olyan oszlopos tagot illik nevelni ebből a porontyból. Mármint a szocializmus építésének oszlopos tagját.

De! Leánygyermekem leérettségizett. A barátnője viszont esküvőre készült. Mert... És itt a családi döbbenet: őt kérte fel a barátnő keresztszülének. Az első templom-látogatásnál kiderült: lányom nincs megkeresztelve. Tehát nem lehet keresztszülő. Nosza, gyors tanfolyam, majd pár hét után jön haza a gyermek: nincs akadálya a keresztelőnek. (Szerény megjegyzésem: ez így volt rendjén. Ő döntötte el – immár nagykorúan – a vallási hovatartozását.)

Azért indulás előtt néhány nappal mondtam pár mondatot a Szentföldről, meg kapcsolt részeiről. A Moszadról meg az izraeli váltópénzről. Mert kedvenc keresztretjvénybeli kérdésem: A sékel váltópénze? Vízszintesen hat betű. Kevesen tudják a választ: agorot.

Meséltem neki a zsidó vallás kalapszokásáról, hogy ne lepődjön meg, ha mindenütt, de tényleg mindenütt kalapos férfiakat fog látni. Még a templomban is. (Ott különösen!)

Persze, hogy megkérdezte: miért?

A KAPEDLI

Én erre két – homlokegyenest ellenkező – magyarázatot hallottam zsidó barátaimtól. Az egyik szerint az egyiptomi kiszabadulásuk emlékére hordanak valamiféle fejfedőt. Ott rabszolgaként „alkalmazták” a zsidó népet, és az volt a büntetésük, hogy fedetlen fővel legyenek egész nap. A sivatagban, a tűző napon. Ez már önmagában is elég lehetett! Amikor Mózes kivezette a né-

pét Egyiptomból, akkor megfogadták, hogy ezentúl állandóan hordani fognak valamiféle fejfedőt. Hogy ne látszódjon a fejük teteje, hogy eltakarják Isten mindent látó szeme elől.

Nekem, mint hithű ateistának, bármelyik magyarázat is az igaz, az elegendő. Tiszteletben tartom a Kozma utcai temető feliratát, miszerint fedetlen fővel ne lépjek be, és ne dohányozzak.

Más egyébről is meséltem, talán hasznát fogja venni abban a – nekünk különleges – vallási világban.

Indulásuk előtt fél órával kérdezi: mit hozzak emlékül?

Előre panírozott sertéskarajt vagy tarját azért elég nehéz lesz beszerezni. Legalább akkora feladat lenne, mint ha a Siratófal egyik követ kérném. Kannás bort sem igen fogsz találni az ottani Közért polcain. (Néhány mondat következett a kóser szilvapálinkáról. Nem véletlenül!) Tudod, mit hoznál? Egy kapedlit. Ha megtalálod az üzletét.

Elindultak.

Míg a teraszunkon múltattam az időt néhány gyöngyöző fröccs kíséretében (vártam, hogy elsuhanjon a fejünk fölé a repülő, hogy integethessek nekik), az én kapedlim járt az eszemben. Ami nem is kapedli, hanem egy eredeti kirgiz viselet, egy tübütejka. Volt. Mert ellopták. Aki ezt a galádságot elkövette, már rég alulról szagolja az ibolyát – ha egyáltalán terem ibolya a temetőben. Akkor használtam ezt az összehajtogatható kis sapkafélét, ha néhanap (Hál' Istennek elég ritkán) a Kozma utcai temetőben kellett megjelennem utolsó

útjára kísérendő valaki közeli zsidó ismerősömet, ez pont belefért a zsebembe. Ugyan nem kapedli, nem kalap, de fejfedő! Eleget tettem a kapufeliratnak. Fedetlen fővel nem léptem a temetőbe.

Mert ellopták, és momentán nincs, csak egy egyszerű mezei kalapom, ezért kértem a kapedlit. Ahogy a mondaszól, két legyet ütöttem...

Szinte el is felejtettem ezt a kis közjátékot, mire hiphopp, eltelt a két hét. Megérkeztek a gyerekek. Lányom már a terasz lépcsőjén mondta:

Apu, hoztunk neked kapedlit!

És előhúzta a táskájából. Szép fehér, ezüsttel hímzett Dávid csillaggal a közepén. Nekem tetszik!

Néhány nap múlva – tiszta véletlenül – találkozok a Hitközség egyik igen komoly potentátjával. Örömmel mesélem a kapedli történetét, és kérdezem, a fehér szín jelent-e valamit a vallás szimbólumrendszerében.

Igen. A fehér kapedlit általában örömmünkben hordjuk. Ilyen például az esküvő vagy a Purim.

Megköszöntem a felvilágosítást.

Tehát: van nekem egy igazi, eredeti, Izraelből származó kapedlim. Szép fehér, esküvőre való.

De mit veszek fel a legközelebbi temetésen?

A régi kalapomat. Pedig van nekem kapedlim is...

Erdélyi István

ÉN KIS VÁROSAM 4.

Kórházunk

Drága Jenő bátyánk, öreg barátom, aki már ezüstfejú görbebotjával az égi Zrínyi Ilona utcán bóklászik, mondta: „tudod, a kórház rangot ad egy városnak, úgy, mint a Kossuth Gimnázium, az Aranysas Patika, a lutheránus templom vagy a Takarékpalota. Itt születnek a jövő reménységei, itt vették ki a mandulánkat vagy az epeköveinket. Itt rendszabályozták meg a rakoncátlankodó szívünket. Itt foghatjuk meg utoljára szeretteink kezét, törölhetjük le a hideg verejtéket homlokukról.”

A kórház, még akkor a város szélén, a korábbi nagykálói illetékességű megyeszékhelyről került át Nyíregyházára 1899. november 20-án a Szent István utcára. Akkor már állt a főbejárat és néhány osztály épülete.

Nekem a sorsom úgy hozta, hogy eszmélésem óta közöm van a kórházhoz és neki énhozzám. Emlékszem, 1953 nyarán apám ügyeletes volt, mint szinte mindig. Olykor kimentünk a pár lépésre lévő kórházudvarra csizet, stiglicet fogni léppel. Pár perc múlva a csendbe belehasított a nővér kiáltása: „Gyorsan, gyorsan, jöjjön, doktor úr, megszületett a gyerek!” Ő volt a húgom. Egy másik emlék: az akkorra már 530 ágyas kórházban két orvos ügyelt. Egy műtétes és egy „telepi”. Apám a bőrgyógyászatban dolgozott, szilveszter napja volt. Reggel riasztották, menjen asszisztálni császármetszéshez. Dél körül a „ragály osztályon” gégemetszést végzett,

Az Erzsébet Közkórház

délután a szemészetre volt hívatva, mert egy gyerek kezében felrobbant a szódásüveg. 1956-ra a kórház kinőtt bennünket, kellett a hely, kiköltöztünk a városba, de magunkkal vittük az emlékeket. Együtt lakhattunk a nagyhírű Eisert főorvos úrral és családjával, Péterffy főorvosékkal, Gerlei tanár úrral, Sarvay „Tuba” bácsival, Hataláékkal és a sok betyár gyerekkel. Egy újabb emlék elevenedik fel bennem: 1963-ban 3. gimnazista voltam, amikor bemerészkedtem a híres, később Kossuth díjas Gerlei tanár úr boncolására, a nagy tudású és híresen szigorú orvostól kaptam az első adag szérumot, hogy orvos lettem.

A hatvanas évek közepétől újabb város létesült a városban a Sóstói úton, csodálatos erdei környezetben. Döntően tüdőbetegeknek építették, de helyet kapott néhány más osztály is: sebészet, bőrgyógyászat. A korának megfelelően modern épületeken ma már látszik, hogy az új igények szerint sok

ráfördítást igényelnének. 1971-től magam is a kórház orvosa lettem. Dr. Szombathy Gábor főorvos úr vezetett be a tudomány rögös, de szépséges világába. Köszönet érte. A kórház egyre fejlődött, folyamatosan nőttek a társadalom igényei. Mi pedig kapaszkodtunk volna a fellegekbe, csak a kapaszkodók hiányoztak többnyire. Épültek az újabb csodák, fejlődött a géppark, a laboratóriumi háttér, betört az elektronika és a számítástechnika. Éreztük, hogy társadalmasodik az egészségügy, étrendeződnek a prioritások. Anyagelvűvé válik sok olyan hivatás, melynek korábban a mesterségbeli tudás mellett a felborzolt, kikezdett lelkek helyrefésülése, kisimítása volt a feladata. 42 szolgálati év után nyugalomba menvén azt hittem, hogy tisztességgel a háttérbe vonulhatok. Tévedtem; ennek a pályának a vége a magam vége is. Be lehet húzni a fékeket, de a kisördög mindig kiengedi.

Látom, hogy mögöttem dübörögnek a gépek, tisztul a jövő, a hat éve vekegő tömbkórháznak látszanak a körvonalai. Megtörtént az első ütem átadásának bokrétaünnepsége. Remélem, az új csodakórházban lesz egy méltányos hely számomra is.

Dr. Dolinay Tamás

TEMETŐI NYITVA TARTÁS

Hétfőtől csütörtökig 9-től 16 óráig,
vasárnap 9-től 12 óráig.

Pénteken és szombaton, valamint
állami és zsidó ünnepeken zárva.

Elérhetőség: 06-30-490-0084

SÓFÁR

A Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata
Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.

E-mail: sofarujzag@gmail.com

Tel./Fax: (36)-42-417-939 • Web: www.sofar-ujzag.hu

Számlaszám: OTP 11744003-20331427

Szerkesztők: Dr. Klein Éva és Sárosi György

Főszerkesztő: Somos Péter • Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség.

Typográfiai munkák: Talpas Sándor (www.talpasdesign.hu)

Készült a Gprint Iroda digitális nyomdájában

(4400 Nyíregyháza, Szabolcs u. 7/A)

A folyóirat ingyenes!